

РЕЦЕНЗІЇ

ТЕТЯНА МЕЙЗЕРСЬКА

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ І ЗБАГАЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТРАДИЦІЙ: М. КОЦЮБИНСЬКИЙ ТА ЙОГО ПОСЛІДОВНИКИ

(Меншій А. М. «Напоєні красою слів твоїх...»: «школа» М. Коцюбинського в українському пост-імпресіонізмі / Аліса Меншій. – Миколаїв : Іліон, 2016. – 580 с.)

Безумовна належність М. Коцюбинського до класичного канону української літератури водночас і приваблює, і відлякує дослідників. Творчість письменника привертає увагу не лише багатством тем, образною структурою, а й формо-змістовими аспектами, що спонукають науковців до різнопланових студій. У його доробку приваблює яскраво виражена мистецька індивідуальність, яка характеризується і модерністю, і європейськістю, і закоріненістю в національну культурну традицію, і жанрово-стильовим розмаїттям, що вирізняють спадщину автора «Тіней забутих предків» на тлі інших творів епохи. Разом із тим, вивчати твори М. Коцюбинського дуже непросто. З одного боку, на дослідників чекає ціла низка робіт попередників, зокрема таких авторитетних, як М. Зеров, А. Лебідь, Олександра Черненко, Ніна Калениченко, Ю. Кузнецов, Я. Поліщук. З іншого – художні тексти М. Коцюбинського надаються лише до уважного й виваженого аналізу: із залученням широкого кола думок знаних критиків та супутніх джерел (мемуарів, епістолярію та ін.).

З огляду на це, монографія Аліси Меншій є актуальною та своєчасною, адже присвячена явищу літературної «школи» М. Коцюбинського. Йдеться про спробу репрезентації автора «Intermezzo» не лише як оригінального прозаїка-імпресіоніста, який, поєднавши

традиційну й модерну стратегії, розширив межі національної літератури, а й як фундатора літературної школи, представленої іменами А. Головка, О. Гончара, Грицька Григоренка, Є. Гуцала, В. Дрозда, М. Жука, Р. Іванчука, М. Івченка, Г. Косинки, В. Леонтовича, Г. Михайличенка, М. Могилянського, В. Підмогильного, Гр. Тютюнника, М. Хвильового, М. Чернявського, Вал. Шевчука. Наукова новизна монографії зумовлена зверненням авторки до маловивчених теоретичних проблем (явища літературної школи, стильової природи постімпресіонізму), так і до важливих історико-літературних категорій (ідейно-тематичних, жанрово-стильових, образних, наративних аспектів) творчості письменників кін. ХІХ–ХХ ст. – репрезентантів «школи» М. Коцюбинського.

Досягненню поставленої мети та вирішенню визначених завдань сприяла ґрунтовна теоретико-методологічна база (праці українських та зарубіжних літературознавців, філософів, культурологів, мистецтвознавців), а також фахове використання механізмів порівняльно-історичного, біографічного, інтертекстуального, текстологічного методів, принципів герменевтики, рецептивної естетики, наратології, історико-типологічного й соціокультурного аналізу. Логічному обґрунтуванню актуалізованої теми сприяє

добре продумана структура книги Аліси Меншій, у якій спостерігається системна кореляція теоретичних та практичних студій.

У першому розділі вектор дослідження сфокусовано на осмисленні художніх модифікацій літературних шкіл, специфіці постімпресіонізму як літературно-мистецької стильової тенденції, традицій «школи» М. Коцюбинського в українському постімпресіонізмі на матеріалі малої прози кін. XIX – поч. XX ст., 20–30-х рр. та 60–90-х рр. XX ст. Спираючись на роботи попередників, Аліса Меншій простежила історію виникнення й розвитку літературних шкіл, всебічно висвітлила питання, пов'язані з номінацією «літературна школа», розкрила співвідношення між цим явищем та методом, напрямком, гуртком, течією, групою тощо. Показово, що авторка монографії поруч із вже досить вивченими сучасними літературознавцями українськими школами в польській та російській літературах веде мову про українські школи в чеській, австрійській та іспанській літературах, торкається такого неоднозначного питання, як Житомирська прозова школа, *полемізує з визнаними авторитетами*. Так само всебічно розглянуто генезу й контекст постімпресіонізму. Дослідниці вдалося вмотивовано визначити особливості «школи» М. Коцюбинського в українській малій прозі кін. XIX – поч. XX ст., в літературі 20–30-х та 60–90-х рр. XX ст. Вона сумлінно опрацювала щоденникові записи письменників, записі книжки, мемуари, епістолярій, збрала поважний доказовий апарат, який переконливо свідчить про «присутність» М. Коцюбинського в духовно-інтелектуальному житті його послідовників. Особливо цікавими видаються текстові паралелі, скажімо між «Intermezzo» М. Коцюбинського та «Можу» А. Головка, «В житах» та «Заквітчаний сон» Г. Косинки; повістю «Fata morgana» та новелами «В хаті Штурми» Г. Косинки, «Весна за Моравою» О. Гончара; «Невідомим» М. Коцюбинського та «Погрозою невідомого» Г. Михайличенка, «Що записано в книгу життя» М. Коцюбинського та «Син» В. Підмогильного й «Елегією» М. Хвильового; «В дорозі» М. Коцюбинського та «Пуделем» М. Хвильового; «Сном» М. Коцюбинського та «Новорічним келихом за щастя» Р. Іваничука.

Другий розділ роботи («Імпресіоністичні візії “школи” М. Коцюбинського кінця XIX – початку XX ст. (Грицько Григоренко, М. Жук, В. Леонтович, М. Могилянський, М. Чернявський)») має насамперед історико-літературну цінність, оскільки до аналізу залучені досі маловідомі й маловивчені художні тексти письменників межі століть, які обґрунтовано названі Алісою Меншій послідовниками М. Коцюбинського. Традиції автора «Цвіту яблуні» у творах Грицька Григоренка, М. Жука, В. Леонтовича, М. Могилянського, М. Чернявського, їхня оригінальна художня репрезентація виявляються шляхом комплексного аналізу жанрово-стильових, ідейно-тематичних, образних особливостей. Важливо, що в центрі уваги А. М. Меншій саме ті аспекти, які найвиразніше свідчать про єдність художнього простору, у якому творили автор «Цвіту яблуні» та його однодумців (образи національної інтелігенції та «нової» жінки, тема «втраченого» дитинства, інонаціональна проблематика, зооморфна символіка). На особливу розмову заслуговує параграф «Інонаціональна стратегія творчості письменників», в якому дослідниця зосередилася на образах євреїв, створених Грицьком Григоренком, М. Жуком, В. Леонтовичем, М. Могилянським, М. Чернявським. Авторка монографії не залишає поза увагою трагічні сторінки взаємин українського та єврейського народів. Проте проведений ґрунтовний текстуральний аналіз дав можливість дослідниці зауважити, що образи євреїв, створені письменниками, позначені винятковою силою художньої правди в аналізі соціальних явищ, у дослідженні людських характерів (с. 222).

У третьому розділі («“Школа” М. Коцюбинського в українському постімпресіонізмі 20–30-х рр. XX ст. (А. Головка, М. Івченко, Г. Косинка, Г. Михайличенко, В. Підмогильний, М. Хвильовий)») визначено і проаналізовано спектр проблем, концептів, модусів та дискурсів, що дозволяє простежити еволюцію постімпресіонізму в творчості згаданих митців. На основі компаративного аналізу, залучаючи філософські, зокрема екзистенційні поняття, авторка монографії розкрила знакові концепти й модуси, реалізовані у творах М. Коцюбинського та спадкоємців його

естетичних засад: страх, бунт, самотність, кохання, смерть. Досліджуючи творчість М. Коцюбинського та його послідовників, Аліса Меншій зосередилася на аналізі маловивчених аспектів, зокрема на топосі в'язниці як простору страху у таких текстах, як «На віру», «Невідомий», «Persona grata», «Fata morgana» М. Коцюбинського; «Заквітчаний сон», «Фавст», «Гармонія» Г. Косинки; «Погроза невідомого» Г. Михайличенка. Вивчаючи концепт кохання, Аліса Меншій зупинилася на проблемних моментах, зокрема на феномені жіночої сексуальності та питанні насильства в родинях.

Новаторський характер четвертого розділу монографії («Естетична модель “школи” М. Коцюбинського в українській літературі 60–90-х рр. ХХ ст.: нарративний аспект (О. Гончар, Є. Гуцало, В. Дрозд, Р. Іваничук, Гр. Тютюнник, Вал. Шевчук)») визначається насамперед зосередженістю дослідницької уваги на нарративній природі творчості репрезентантів «школи» М. Коцюбинського. Оперуючи відповідною термінологією, залучаючи механізми нарративного аналізу, авторка зуміла систематизувати й проаналізувати значний текстовий масив, визначити типологію нараторів (гомодієгетичний, гетеродієгетичний), представлених у творах О. Гончара, Є. Гуцала, В. Дрозда, Р. Іваничука, Гр. Тютюнника, Вал. Шевчука, окреслити специфіку їхнього функціонування в екстрадієгетичній та інтрадієгетичній ситуаціях. Дослідниця конс-

татувала, що у своїй творчій практиці письменники незмінно рухалися тим напрямом, який свого часу окреслив автор «Цвіту яблуні», водночас оновлюючи художній нарратив численними варіантами та модифікаціями розповідного / оповідного дискурсів.

Аліса Меншій послуговується добре виробленим науковим стилем. Її аргументація чітка, покликання різноманітні та доречні. Видно, що наукове мислення авторки вже сформоване, та й спосіб висловлення – певний себе, поважний. Очевидною є й дослідницька старанність А. М. Меншій, яка залучає до праці численні біографічні, літературно-критичні та теоретичні джерела. Авторці монографії, звісно, можна було б закинути певні слабкі місця та недопрацювання. Зокрема, конспективні й довільні висновки до роботи: з огляду на складну структуру вони мали б бути більш деталізованими. У структурі монографії не всі частини виглядають достатньо переконливими, а бібліографічний список міг би бути повнішим, і в ньому варто було б назвати більше власних публікацій. Та це – деталі, які не заперечують ваги монографії, що гармонійно вписується в новітні коцюбинськознавчі студії. Вона спонукає до роздумів і дискусій, а це позитивна ознака будь-якого дослідження. Загалом, Алісі Меншій вдалося досягнути поставленої мети, реалізувати визначені завдання й здійснити комплексне, ґрунтовне й самостійне дослідження актуальної й новаторської теми.

Рецензія надійшла до редколегії 15.10.2016